

HANS IZAAK KRIEK

De Patatbalie

De do's-and-don'ts van het intrigerende kat-en-muisspel tussen media en politici in Den Haag

Met een voorwoord van Jack de Vries

Karakter Uitgevers B.V.

INHOUD

VOORBEREIDEN, VOORBEREIDEN, VOORBEREIDEN	7
INLEIDING	13
HOOFDSTUK 1 – DE HAAGSE KAASSTOLP	19
HOOFDSTUK 2 – DE PATATBALIE	49
HOOFDSTUK 3 – DE ZEVEN HOOFDZONDEN VAN EEN POLITIEK INTERVIEW	89
HOOFDSTUK 4 – WELINGELICHTE KRINGEN / LEKKEN	129
HOOFDSTUK 5 – INCIDENTEN EN DE WAAN VAN DE DAG	165
HOOFDSTUK 6 – JOURNALISTIEK HANDWERK / ZO DOE JE DAT	205
HOOFDSTUK 7 – POLITIEK EN PERS MEER DAN 150 JAAR VERSTRENGELD	241
EXTRA! FRAMEN EN SPOTTEN ROND DE CAMJO: OVER EEN AANTAL JOURNALISTIEKE VAKTERMEN	267
NAWOORD	289
DANKWOORD	299

VOORBEREIDEN, VOORBEREIDEN, VOORBEREIDEN

De drie belangrijkste adviezen van Hans Kriek voor een goed interview zijn de drie v's zoals ze boven dit voorwoord staan.

In dit boek komt dit advies regelmatig terug en ik deel deze mening ook volledig met Hans Kriek. Politici die zeggen geen training nodig te hebben zijn als voetballers die zeggen dat ze uit zichzelf al voldoende voorbereid zijn op de wedstrijd.

Het is via de weg van de mediatraining dat ik Hans Kriek beter heb leren kennen. In 1997 trad ik aan als Hoofd Voorlichting van de CDA-Tweede-Kamerfractie. Ik was nog aangenomen door Enneüs Heerma, maar heb amper voor hem kunnen werken omdat hij al snel opstapte en werd vervangen door Jaap de Hoop Scheffer. Een van de redenen waarom Heerma niet overleefde als partijleider was vanwege de kritiek op zijn debatten en mediaoptredens. Hoe authentiek, integer en inhoudelijk sterk hij ook was, daarmee redde hij het niet.

En na hem hebben verschillende politici hetzelfde lot ondergaan. Ik denk bijvoorbeeld aan Ella Vogelaar en Job Cohen.

Natuurlijk spelen er ook andere zaken mee als onrust in een partij en verschil van inzicht over de koers, maar het staat als een paal boven water dat goed omgaan met de media bepalend kan zijn voor iemands politieke carrière. Daar moet je natuurlijk talent voor hebben, maar je kunt het wel degelijk ook aanleren en oefenen.

Na de verkiezingen van 1998 – waarbij het CDA weer 5 zetels verloor – ben ik met Hans Kriek (toen directeur-eigenaar en coach van Brain Box Mediatraining) afspraken gaan maken om de hele fractie, die veel nieuwe mensen kende, allemaal een mediatraining te geven. Dat hebben we daarna vaker gedaan. Ook fractievoorzitter De Hoop Scheffer heeft verschillende trainingen gevolgd. Niets om je voor te schamen, maar een teken dat je je vak serieus neemt. Daarom is het ook onbegrijpelijk dat premier Rutte in alle toonaarden blijft ontkennen ooit een mediatraining te hebben gevolgd.

Maar in dit boek komt natuurlijk veel meer aan de orde dan goede en bruikbare adviezen over interviews en het omgaan met de media. Hans Kriek geeft ons een kijkje achter de schermen op het Binnenhof. Als oud-journalist die zelf actief was in de politieke verslaggeving en vele dagen doorbracht in de krochten van het Binnenhof (1980-1995) is hij benieuwd naar hoe het nú allemaal werkt. Hoe komt men tot de waan van de dag die nu vooral het beeld bepaalt?

Dit boek is daarmee een analyse geworden van de huidige stand van onze mediocratie. Hans Kriek beschrijft hoe hij het afgelopen jaar, waarin hij als het ware herintrad in de parlementaire verslaggeving van het Binnenhof, heeft ervaren en door zijn ogen kijken we mee naar de huidige staat van de parlementaire verslaggeving. Kritische ogen, zowel naar de politiek als de media.

En inderdaad, het is in een korte tijd razendsnel veranderd aan het Binnenhof.

Ook de eerste jaren dat ik voor De Hoop Scheffer werkte was het zo dat je netjes werd gebeld of aangesproken met het verzoek of de fractievoorzitter wat vragen konden worden gesteld.

Je wist het onderwerp van tevoren en je kon je er rustig even op voorbereiden. Je kreeg al discussie met een journalist als er tijdens dat gesprek opeens vragen over een heel ander onderwerp werden gesteld. Dat was immers niet dat afspraak, niet de mores van het Binnenhof.

In de jaren dat ik werkte voor premier Balkenende en ook toen ik zelf staatssecretaris was bestond er al een heel andere werkelijkheid. Je wist dat je ieder moment de roze microfoon van PowNews onder je neus kon krijgen met vragen over welk onderwerp dan ook. Onvoorbereid, terwijl de camera al draait en met een confronterende manier van vragen stellen moet je dan iedere keer maar weer zien te overleven. Iedere week en iedere dag opnieuw. Overleven in de mediocratie is daarmee topsport geworden. En politici doen daar graag aan mee.

Vergelijk je de Binnenhofjaren van Hans Kriek met de periode van nu dan is een eerste belangrijke ontwikkeling die er heeft plaatsgevonden het feit dat politieke partijen hun vaste aanhang zijn kwijtgeraakt. De ontzuiling die in de jaren 60 en 70 is begonnen, is in volle vaart verder gegaan. Konden we in de tijd van Lubbers van de 54 zetels er nog zo'n 30 verklaren door mensen die vanuit traditie op het CDA stemden, in mijn periode voor Balkenende was die vaste aanhang al geslonken tot 10 zetels.

En dat geldt niet alleen voor het CDA, maar voor alle grote partijen. Het succes of falen van politieke partijen en lijsttrekkers wordt bepaald door de steeds grotere groep zwevende kiezers. Een groep die 'zapt' van politieke partij naar partij en bovendien steeds dichter op de verkiezingen zijn keuze maakt. Elke zondag kijkt iedere politicus – ook al zegt hij van niet – reikhalzend uit naar de nieuwe peilingen van Maurice de

Hond. De dagkoersen bepalen daarmee de stemming van de week en hebben ervoor gezorgd dat politici in een permanente staat van campagne voeren verkeren. In plaats van de werkelijkheid weer te geven, gaan de peilingen die zelf steeds meer bepalen. Wanneer de peilingen roepen dat je vertrouwen slinkt en de kranten nemen dat over dan kun je er vergif op innemen dat het ook gebeurt.

De betrekkelijke rust tussen verkiezingen zoals die vroeger bestond is volstrekt verdwenen. Dat komt niet alleen door de politici, maar evenzeer door de journalisten. Als Lubbers in zijn tijd als premier het *NOS Journaal* en *Den Haag Vandaag* te woord stond, bereikte hij daarmee het hele Nederlandse volk. Balkenende kon per dag zes camera's te woord staan en nog het verwijt krijgen dat hij onzichtbaar was – en hetzelfde geldt nu voor Rutte. Er zijn veel meer media gekomen die voortdurend met elkaar in een concurrentiestrijd verkeren om het beste, unieke of meest sappige nieuws. Immers, ook zij moeten zien te overleven in de strijd om de kijkers, lezers en advertentie-inkomsten.

Die twee ontwikkelingen maken dat politici en media voortdurend naar elkaar op zoek zijn en elkaar over en weer nodig hebben. Hans Kriek beschrijft dat in dit boek beeldend door de dagelijkse markt aan de Patatbalie (de balie voor de kamerstukken voor de plenaire vergaderzaal) te beschrijven. Daar gebeurt het: wie praat met wie, wie krijgt er wel of geen aandacht. Illustratief en herkenbaar is het beeld van het Kamerlid dat via de gangen een extra rondje maakt om nog een keer langs de Patatbalie te kunnen lopen in de hoop om dan wél door de media aangesproken te worden.

Daarnaast is er een niet te onderschatten effect van internet

en de sociale media op het tempo waarmee de mediocratie tot grote hoogte is opgestuwd.

Als voorzitter van het CDJA maakte ik in 1994 de campagne mee van Elco Brinkman. Frits Wester was toen zijn woordvoerder. Met spots en geregisseerd podiumoptreden was Frits zijn tijd ver vooruit, maar er was ook nog iets anders bijzonders: hij had een mobiele telefoon! Zo'n groot en lomp ding, maar toch. Bij een campagnebijeenkomst in die tijd moest je altijd maar afwachten tot het nieuws van de andere partijen binnendruppelde. Dan kon je er rustig naar kijken en je reactie bepalen. Tegenwoordig kijkt een journalist desnoods tijdens het interview nog op zijn mobieltje om meteen een vraag te kunnen stellen over het laatste nieuws of om een reactie vragen op wat iemand anders heeft gezegd of zelfs getwitterd. Tijd om te checken of de beweringen van desbetreffende journalist echt kloppen, is er vaak niet en voor je het weet reageer je ondoordacht of op iets wat niet zo blijkt te zijn.

Ik vind het geweldig leuk dat de media in de afgelopen campagne de *fact-check* hebben geïntroduceerd om daarmee scherp op te letten of politici wel correcte beweringen doen, maar die fact-check mag evenzeer op de media zelf toegepast worden. In de huidige mediocratie wil de oude mores van hoor- en wederhoor er nog wel eens bij inschieten. Liever het risico iets verkeerd te brengen, dan te laat is vaak het devies. En juist in een tijd dat eenmaal geschepte beelden in de media lang blijven hangen en reputatiebeschadiging tot gevolg kunnen hebben is dat een zorgelijke ontwikkeling.

Evenzeer geldt dat de politiek, zelf in de waan van de dag en onder druk van de peilingen, wordt afgerekend op het gevoel van de onderbuik van de samenleving. Dan vraagt het extra

veel moed om tegen de stroom in te gaan, een visie neer te zetten of maatregelen voor te stellen waartegen de zwevende kiezer in opstand komt.

Een mooi voorbeeld hiervan was het lijsttrekkersdebat bij RTL in de laatste campagne. Op de vraag van Frits Wester of er nog extra geld naar Griekenland mocht, antwoordden achtereenvolgens Wilders, Rutte en Roemer: ‘Nee, nee, nee.’ De droge conclusie van Diederik Samsom, die – bewust – als laatste het woord nam: ‘Dat is drie keer een gebroken belofte, het gaat om het eerlijke verhaal.’

Een eerlijk verhaal en authenticiteit zijn de belangrijkste voorwaarden om in de mediactratie te overleven. Het is van belang om onze democratie meer te laten zijn dan de waan van de dag. Hans Kriek maakt het belang van deze conclusie in dit boek inzichtelijk met talrijke verhalen en voorbeelden. Van belang om te lezen!

Jack de Vries

INLEIDING

*Politiek brengt niet vanzelf het beste in de mens
naar boven, maar levert wel spektakel op.*

– Plato

Politiek is spektakel, aldus de Griekse filosoof Plato in de vierde eeuw voor Christus in zijn antipolitieke dialoog *Gorgias*. In de politieke arena vechten politici om de hand van het volk, om de stem van de meerderheid. En dat doen ze met gezond verstand, met harde logica en met solide argumenten. Maar vaker nog – en dat was vooral wat Plato wilde zeggen – beconcurreren politici elkaar met sluwe retoriek, brillen en bluf, en met alle overtuigingsstrucs die ze maar kunnen bedenken.

Was in het Griekenland van Plato politiek vooral een spel voor oudere, dik bebaarde mannen die elkaar urenlang konden bestoken met hun spitsvondigheden, in het Nederland van de eenentwintigste eeuw is het politieke spektakel opvallend veel toegankelijker en platter (en baardlozer). Aan het Nederlandse politieke debat kan iedereen meedoen. Verbale spitsvondigheid is bepaald geen vereiste meer. Op internet, op televisie, op de radio, in de krant, en tegenwoordig steeds vaker via sociale media als Facebook en Twitter: iedereen kan zijn bijdrage leveren aan het politieke debat. En misschien is dat maar goed ook. In een goed werkende democratie is politiek immers meer dan

een theaterspel voor de oude, intellectuele mannen in lange toga's die het in de Griekse en Romeinse oudheid voor het zeggen hadden.

Politici bepalen in belangrijke mate het dagelijks reilen en zeilen in een land, ook in óns land. Rutte, Asscher, Samsom, Buma, Thieme, Pechtold, Plasterk, Bussemaker, Wilders, Van Miltenburg, Roemer en al die vele, vele anderen op lokaal, provinciaal en landelijk niveau zijn in belangrijke mate verantwoordelijk voor hoe Nederland eruitziet en hoe ons geld wordt verdeeld.

Logisch dat mensen – op internetsites, Twitter, Facebook of via een mening bij de kapper of in de kroeg – hun instemming of ongenoegen willen spuien. Mensen geven hun mening over het politieke spektakel en de commentaren liegen er niet om, maar het brengt geen soelaas. Politici lezen die kritieken niet en zijn alleen bezig met hun eigen visie en plannetjes. En als die kritiek helemaal niets uithaalt, kunnen we natuurlijk altijd nog onze stem laten horen. Met een rood potlood, tijdens de verkiezingen. Maar is dat voldoende?

Is het voldoende om eens in de vier jaar je stem te laten horen in de hoop dat politici wat anders gaan doen, iets wat jij zou willen? Eens in de vier jaar? Nee. Natuurlijk niet. Elke dag wordt er politiek beleid gemaakt. Elke dag worden er in Den Haag belangrijke beslissingen genomen die ons aller wel en wee beïnvloeden. Elke dag gebeuren er in Den Haag dingen waar we iets van willen en kunnen vinden. Zaken die ons allen aangaan en die van invloed zijn op ons dagelijks leven. En dan is het maar goed dat er parlementaire journalisten zijn die dagelijks over het hoe en wat in politiek Den Haag berichten en zo politici kunnen controleren: 'Wat vindt politica X van on-

derwerpen A, B, en C?’ ‘Spreekt politicus Y wel de waarheid?’ ‘Komt politica Z haar beloften wel na?’ De media zijn de controleurs van de politiek, ze zijn de luis in de Haagse pels.

Politiek redacteurs en journalisten zorgen ervoor dat de Nederlandse burger wordt geïnformeerd over *hoe* en *wat* en *waarom* er in de Haagse kaasstolp besloten wordt. Met z'n allen (in 1980 waren er zo'n 100, nu meer dan 300!) brengen ze op internet, in kranten en magazines, op radio en televisie de dagelijkse politieke actualiteit. Ieder op zijn eigen wijze, al dan niet voorzien van duiding en commentaar. De journalist vraagt, de politicus antwoordt. De journalist vraagt door, de politicus legt uit. Klip en klaar, zonder schroom, zonder verborgen agenda, zonder stiekeme belangen, zonder economische motieven, zonder de zucht naar sensatie, scores, extra verkoop. De journalist vraagt door. Ter controle van de politiek. Ter lering van het volk. Totdat alles duidelijk is en iedereen op de hoogte is. Echt? Nee. Zo zou het misschien moeten zijn, maar zo is het natuurlijk niet.

In een ideale, utopische wereld zijn de media de controleurs van de politiek, maar in de alledaagse werkelijkheid zijn de media en de politiek verstrengeld in een innige afhankelijkheidsrelatie en daarom voor eens en altijd tot elkaar veroordeeld. De politiek kan niet zonder de welwillendheid van de media en die kunnen niet zonder een goede relatie met de politiek.

In dit boek zal ik aan de hand van analyses, voorbeelden en gesprekken duidelijk maken hoe politiek en journalistiek in Den Haag met elkaar omgaan.

Politici willen hun visie en beleid uitleggen en kiezers voor zich winnen. Om ervoor te zorgen dat hun geluid goed en door zo

veel mogelijk mensen gehoord wordt, hebben ze doorgeefluiken nodig: de media. Politici zijn afhankelijk van de media om hun verhaal te kunnen vertellen. Ze moeten concurreren met ander nieuws, met andere verhalen om een plekje op internet, op de voorpagina, in het achtuurjournaal, op de radio of, beter nog, live bij *Pauw & Witteman* te kunnen bemachtigen. Politici hebben de media nodig om te overleven.

Maar andersom geldt hetzelfde. De media hebben politici nodig om nieuws te kunnen verkopen. Zonder nieuws, zonder spannende verhalen, zonder sensatie, spektakel en scoops zijn er geen lezers, geen kijkers, geen luisteraars, dus geen advertentie-inkomsten, dus... geen bestaansrecht. De politiek kan niet zonder de aandacht van de media en de media kunnen niet zonder de aandacht van de politiek. En daarom is politiek nieuws maar al te vaak het resultaat van onderhandeling en handjeklap. 'Ik wil best in jouw programma om te praten over de energiecrisis, maar alleen als je me ook vraagt om iets te zeggen over ons nieuwe verkiezingsprogramma. Anders kom ik niet.' 'Ik wil best iets schrijven over jouw visie op de gezondheidszorg, maar alleen als je me ook jouw mening geeft over de missie in Afghanistan.'

Op de keper beschouwd is het misschien niet meer dan logisch dat de Haagse politiek en pers zo sterk verstrengeld zijn. Het kan gewoon niet anders. Zonder een goede, intensieve onderlinge relatie tussen politici en journalisten is het welhaast onmogelijk om politieke feiten en nieuwtjes goed te kunnen beschrijven en duiden.

Deze innige verstrengeling tussen media en politiek is echter voor het grote publiek onzichtbaar. Naar de buitenwereld wordt het Haagse nieuws gepresenteerd als neutraal, compleet

en objectief, terwijl het volstrekt onduidelijk is welke processen (selecties, onderhandelingen, afspraken) aan het maken van het nieuws zijn voorafgegaan. Zo blijft het duister op welke manier de *inhoud* van het politieke nieuws wordt bepaald en op welke manier het tot stand komt. Het wordt tijd om die kaastolp eens op te lichten.